
МІЖГАЛУЗЕВІ ІНСТИТУТИ В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ

*Лавриненко Олексій Олександрович,
студент 2-го курсу факультету підготовки кадрів
для системи Пенсійного фонду України
Національної юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого*

Принципи єдності та диференціації, які притаманні системі права України, неодмінно обумовлюють її поділ на менші частини – ті елементи, які регулюють окремі блоки суспільних відносин, взаємодіють один з одним та забезпечують комплексне і повноцінне регулювання суспільних відносин на теренах сучасної України – галузі, підгалузі, інститути та норми права.

Система права України (яку не слід плутати з правовою системою, яка є більш широкою категорією, так як включає в себе сукупність всіх правових явищ в суспільстві, а не тільки правові норми), є сукупністю впорядкованих і взаємоузгоджених між собою норм права, які характеризують внутрішню будову права. Слід усвідомлювати, що система права є не результатом довільного розсуду законодавця, відображенням реальної дійсності. Фактичний суспільний устрій, держави визначає в кінцевому результаті ту або іншу систему права, її галузі, інститути, інші складові. Система права показує, з яких частин, елементів складається право і як вони співвідносяться між собою.

Важливо відзначити, що поділ системи права на елементи, в тому числі, інститути права, обумовлений метою правового регулювання, адже будь-яка система має мету свого функціонування. Мета системи права, встановлення правопорядку та забезпечення режиму законності, і є тим системоутворюючим фактором, що забезпечує взаємодію усіх елементів системи права.

Термін «інститут» часто вживається в літературі в невизначено широкому сенсі: кажуть, наприклад, про соціальні, політичні, суспільні інститути, інститути демократії, парламентаризму, маючи на увазі під цим вельми різномірні явища. У даному ж випадку йдеться про суто юридичне значення цього поняття - як конкретне нормативне встановлення держави, тобто як правовий інститут.

Інститут права – це сукупність правових норм, які регулюють певну групу (вид) суспільних відносин. Правові інститути формуються об'єктивно, а не створюються штучно. Норми, що складають інститути права, не можуть з волі законодавця переміщатися в межі іншого правового інституту, оскільки вони являють собою єдине, нероздільне ціле, втілюють у своєму змісті особливу юридичну

конструкцію, деякі загальні положення, принципи. Головне призначення інститутів права – забезпечити вільне, відносно закінчене регулювання.

Зазвичай правовий інститут - це порівняно невелика спільність норм, специфіка та автономність якої не виходять за рамки однієї галузі права. У той же час окремі, так звані змішані інститути, можуть містити норми, характерні для різних галузей права. Наприклад, інститут, що встановлює відповідальність за вчинення дисциплінарних проступків, відноситься до сфери трудового права. В основі інституту лежать владні повноваження адміністрації підприємства, її право накладати дисциплінарні стягнення на винних працівників. Однак трудові спори з приводу накладення таких стягнень можуть розглядатися в судовому органі за правилами цивільно-процесуального законодавства, тобто вирішуються іншою галуззю права.

Як відзначає А.С. Піголкін, «наявність змішаних інститутів пояснюється тим, що однорідність відносин, які регулюються галуззю права, аж ніяк не є стерильною. У ній завжди (в одних випадках більше, в інших - менше) присутня деяка кількість інших відносин, відмінних за формою, але тісно пов'язаних з іншими за своїм призначенням. Так, у цивільному праві неминуче присутні норми конституційного, адміністративного, фінансового і інших галузей законодавства. У трудовому праві - норми конституційного, адміністративного, цивільного і цивільно-процесуального законодавства» [1, с. 182].

Спочатку ідея щодо існування комплексних правових утворень була неоднозначно сприйнята науковим загалом. Деякі вчені категорично і повністю заперечували таку можливість, інші визнавали її частково. Вагомим аргументом на користь ідеї про «подвоєння» структури права стало існування комплексного законодавства. «Законодавство як сукупність чинних нормативних актів є зовнішньою формою права. Внаслідок цього за своєю побудовою воно відбиває внутрішню, сутнісну форму права, тобто його структуру», - пише В.Яковлев [2, с. 17]. Якщо поряд з галузевим законодавством, об'єктивна обумовленість якого нині ніким не заперечується, існує в такому ж обсязі і має не менше значення законодавство комплексне, то останнє теж, очевидно, обумовлене об'єктивно [2, с. 18]. Далі він зазначає, що «наведені положення... вказують, по-перше, на існування різних структурних рівнів у праві і, по-друге, на потребу відмови від одноплоснинного його уявлення як такого, що не дозволяє пізнати право у всіх його виявах» [2, с. 20].

На сьогодні проблема існування комплексних правових утворень у праві особливих питань не викликає, так як їх існування, зокрема, наявність комплексних правових інститутів – факт об'єктивної дійсності.

При цьому, дискусійним є питання про природу комплексних галузей права. Їх називають «несамостійними», вважаючи, що вони не мають своїх предмета і метода, чи вважають, що вони є не галузями права, а галузями законодавства. Однак, існування комплексних правових інститутів є незаперечним фактом.

Найпоширенішим різновидом змішаних правових інститутів є міжгалузеві. Вони виникають на перетині суміжних галузей права й втілюють функціональні та предметно-регулятивні міжгалузеві зв'язки. Наявність змішаних або як їх ще можна назвати міжгалузевих інститутів можна пояснити тим, що певні групи норм за основними критеріями (предмет і метод правового регулювання, його принципи тощо) належать до певних галузей чи входять до складу певних інститутів, але одночасно об'єктивуються і в іншій площині, «подвоюючи» структуру права. На думку В.Яковлева, названі утворення втілюють об'єктивно обумовлені функціональні зв'язки між галузями права [2, с. 19].

Аналіз ролі міжгалузевих інститутів в системі права України можна здійснити на основі такого явища як медичне право України. На сьогодні питання

його існування (не існування) є надзвичайно актуальним та дискусійним. Одні вчені розглядають його лише як галузь законодавства, інші – як комплексну галузь права або ж підгалузь права соціального забезпечення, треті не визнають його існування взагалі.

На нашу думку, медичне право України як міжгалузевий інститут права сформувалося і розвивається. Не можуть перешкодити цьому ані скептичне ставлення консервативної наукової громадськості, ані гальмування реформ у системі охорони здоров'я, ані інші чинники.

Лише існування цього комплексного інституту права може забезпечити якісне регулювання суспільних відносин, які складають його предмет – відносини у сфері надання профілактичної, діагностичної і лікувальної допомоги пацієнтам медичними працівниками. Адже правове регулювання даних відносин носить міжгалузевий характер – воно поєднує норми адміністративного, цивільного, кримінального, трудового та інших галузей права. Правовий режим регулювання та методи цих галузей відрізняються, однак з метою забезпечення єдиного і комплексного правового регулювання даних відносин необхідно забезпечити специфічне поєднання цих методів і режимів, що і має забезпечуватися міжгалузевим інститутом медичного права.

Таким чином, значення міжгалузевих інститутів в системі права України зводиться до того, що вони полегшують правове регулювання та є необхідним засобом регламентації нових суспільних відносин, які розвиваються і потребують специфічного поєднання методів правового регулювання в межах одного комплексного утворення – міжгалузевого інституту права.

Література:

1. Общая теория права: Учебник для юридических вузов /Ю.А. Дмитриев, И.Ф. Казьмин, В.В. Лазарев и др.; Под общ. ред. А.С. Пиголкина. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 1996. - 384 с.

2. Яковлев В.Ф. Отраслевая дифференциация и межотраслевая интеграция как основы системы законодательства // Правоведение. — 1975. — № 1. — С. 16—23.

Науковий керівник - Дашковська О.Р., д.ю.н., доц.